

Zapomenutý spisovatel a zneuznaný diplomat F. C. Weiskopf

Ivana Bakešová
Česko-čínská společnost
i.bakesova@volny.cz

Marie Karlická
Česko-čínská společnost
marie.karlicka@seznam.cz

Franz Carl Weiskopf je jednou z výrazných osobností pražské meziválečné německojazyčné avantgardy. Psal sociálně angažovanou poezii i beletrii, spoluredigoval celou řadu časopisů jak v Československu, tak v Německu a ve Francii. Napsal tři velké romány, které mu zajišťují místo ve světové literatuře: *Převrat* (Das Slawenlied; 1932) o posledních dnech Rakouska a prvních letech Československa, *Zločinný omyl* (Himmelfahrtskommando; 1949), příběh skupiny německých vojáků v okupované Praze, a *Loučení* (Abschied vom Frieden; 1959), první díl nedokončené trilogie, která se ještě jednou zabývá zánikem habsburské říše. Životní osudy i dílo řadí F. C. Weiskopfa za známější a výraznější německy píšící pražské rodáky F. Kafku, E. E. Kische či F. Werfla.

V období mezi světovými válkami žil Weiskopf střídavě v Praze a v Berlíně, druhou světovou válku prožil v emigraci v USA a bezprostředně po válce vstoupil do československých diplomatických služeb. Poté, co z nich byl v roce 1952 předčasně odvolán, opustil definitivně Československo. Přesídlil do NDR, kde v roce 1955 zemřel. Příběh jeho na dramatické zvraty bohatého života nám tak nabízí možnost zamyslet se nad řadou stále ještě ne zcela zodpovězených otázek souvisejících s dějinami střední Evropy ve 20. století.

O životě F. C. Weiskopfa se v běžně dostupných zdrojích dozvídáme jen základní data. Proto pro nás byl cenným zdrojem informací vlastní Weiskopfov životopis nalezený v Národním archivu mezi dokumenty přiloženými k žádosti o vystěhování do NDR.¹ Většinu konkrétních informací uvedených v předkládaném článku čerpáme z tohoto zdroje.

---

1 Národní archiv Praha (NA Praha), zn.: KSČ-ÚV-O2/5, fond politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954, sv. 41, jednotka 119/16b.

F. C. Weiskopf se narodil 3. dubna 1900 v obci Stašov u Hořovic v národnostně smíšené rodině.² Rodina se hlásila k židovské víře, ale on sám ze židovské církve vystoupil, jakmile dosáhl plnoletosti.³

V posledním roce války jako sotva plnoletý narukoval na italskou frontu. Tragická zkušenost, kterou tam získal, ho ovlivnila na celý život. Jako gymnazistu ho přivedla k zájmu o marxistickou literaturu a do společnosti podobně orientovaných mladých intelektuálů — Julia Fučíka, Ivana Sekaniny, Jana Švermy a dalších. Společně s nimi založil časopis *Avantgarda* určený mladým dělníkům a studentům.

Po ukončení studia germanistiky na Karlově univerzitě pracoval F. C. Weiskopf jako novinář, zahraniční korespondent a redaktor několika pražských listů. Psal pro *Rudé právo* a pro časopis *Proletkult*. Jako jediný Němec pracoval v redakci již zmíněného časopisu *Avantgarda*, do *Tvorby*, *Kmene* a dalších listů psal literární recenze a polemiky, kterými usiloval o sblížení českého a německého kulturního prostředí. Reportáže psal česky i německy, ale beletrii pouze německy. Jeho první román *Převrat* (1932) je někdy přirovnáván k Olbrachtově *Anně proletářce*, kterou Weiskopf přeložil do němčiny.⁴

Weiskopf pocházel z poměrně dobře situované rodiny (otec byl bankovní úředník), ale těžce snášel pohled na bídu, která v té době sužovala značnou část především průmyslového dělnictva. Zájem o sociální problematiku ho přivedl do německé Sociálně demokratické strany a v roce 1921 do KSČ. Krátce působil v sekretariátu KSČ a jako tiskový přidělenec u diplomatické mise SSSR v Praze. Jako mnozí jeho generační vrstevníci podlehl představě, že sovětský státní systém nalezl recept na řešení sociálních neduhů kapitalismu. Se Zdeňkem Nejedlým, Vladislavem Vančurou a Vítězslavem Nezvalem navštívil v roce 1927 poprvé Sovětský svaz. V roce 1936 se zúčastnil sjezdu Svazu sovětských spisovatelů, a uskutečnil dokonce i cestu po Sibiři.

Bezprostředním výsledkem Weiskopfových cest do SSSR jsou tři knihy: *Do 21. století přestoupit*⁵ (Umsteigen ins 21. Jahrhundert; 1928), *Der Staat ohne Arbeitslose* (Země bez nezaměstnaných; 1931) a kniha reportáží ze Sibiře *Uhlí, koks a komsomol* (Kohle, Koks und Komsomol; 1949). O cestách do SSSR přednášel pro veřejnost a nadšení ze

2 Archiv MZV Praha (A MZV), fond OSO 1945–1992, F. Weiskopf. Údaj, že se narodil v Praze, který můžeme najít ve většině biografii, je nesprávný. Rodný list, v němž je uvedena jako místo narození obec Stašov, vystavila F. Weiskopfovi Správa matrik Židovské náboženské obce v Praze. Také list domovský vystavil dne 3. 3. 1931 obecní úřad ve Stašově s podpisem místního starosty Josefa Rosola a radního Josefa Lavičky (A MZV, fond OSO 1945–1992, Ministerstvo informací pro MZV 17. července 1946).

3 NA Praha, zn.: KSČ-ÚV-O2/5, fond politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954, sv. 41, jednotka 119/16b. Weiskopf doplňuje prohlášení o vystoupení z církve židovské informací, že židovská víra nebyla v rodině zakořeněná. Předci byli původně křesťané, „tolerovanou“ víru židovskou přijali jen proto, že nechtěli v době protireformace přijmout katolickou víru ani odejít za hranice. Toto prohlášení Weiskopf učinil v době ovlivněné přípravami procesu se „židovským spikleneckým centrem“, bezprostředně poté, co byl bez udání důvodu předčasně odvolán z Pekingu, a kdy mu byla první žádost o vystěhování do NDR zamítnuta. Jako Žid mohl mít důvod k obavám. V mnoha dalších dokumentech, například v dokumentech československé vlády v Londýně, se o něm píše jako o „izraelitovi“.

4 Topolská — Chytil 1976, s. 289.

5 O této knize ve vlastním životopise tvrdí, že byla přeložena do pěti jazyků. NA Praha, fond KSČ, Ústřední výbor 1945–1989, politický sekretariát 1951–1954, sv. 41, a. j. 119/16b.

sovětské ideologie ventiloval i ve své poezii. V roce 1925 byl za propagaci sovětské ideologie krajským soudem v Litoměřicích odsouzen podle § 15/3 zákona na ochranu republiky k šesti měsícům odnětí svobody a k pokutě 1 000 Kč.⁶

Po vykonání trestu odešel — stejně jako o rok dřív E. E. Kisch — do Berlína. Oba svůj odchod do Německa obhajovali tvrzením, že jako německy píšící publicisté budou mít v Německu více příležitostí než v Čechách. V Berlíně Weiskopf působil jako literární kritik pro různé německé, francouzské a československé kulturní revue a jako redaktor literární rubriky časopisu *Berlin am Morgen*. Zde potkal svou budoucí ženu Gretu Bernheimovou, která v té době pracovala na sovětském vyslanectví v Berlíně jako stenotypistka.

Weiskopfovi se netajili svými výhradami vůči nacistické ideologii. Knihy pro mládež, které psala Greta Weiskopfová a které byly ve své době v Německu velmi populární, byly dokonce po nástupu fašistů zakázány a páleny na hranicích.

V roce 1933 byli Weiskopfovi z Německa vyhoštěni. Nějakou dobu se ještě snažili žít v Německu bez dokladů, ale po požáru Říšského sněmu jim nezbývalo než Německo opustit.

Koncem roku 1933 se Weiskopfovi vrátili do Prahy. Zde F. C. Weiskopf pokračoval ve vydávání magazínu *Arbeiter Illustrierte Zeitung*, určeného především pro německé emigranty. Jak dokazují záznamy pražského policejního ředitelství, magazín byl českou policií poměrně intenzivně sledován. Odpovědnou redaktorkou listu byla Helena Reinerová,⁷ mezi dalšími je ve zprávě policejního ředitelství jmenován tajemník Mezinárodní rudé pomoci Ervin Kubiček a F. C. Weiskopf, spisovatel, zástupce agentury Tass.

Weiskopf se účastnil všech konferencí pořádaných studentskými komunistickými frakcemi a také v zahraničí udržoval styky s komunistickými činiteli. Spolupracoval s francouzským listem *Ce Soir* a týdeníkem *Nos Regards*, které kontrolovala Komunistická strana Francie.

Zároveň se věnoval překladům české poezie do němčiny. Jeho překlady obsažené ve sbírkách *Tschechische Lieder* (1925) a *Das Herz — ein Schild* (1937) přispěly značnou měrou k proniknutí české literatury do povědomí kulturních kruhů v Německu a později v NDR.⁸ V roce 1937 vydal také román *Die Versuchung* (v roce 1954 vyšlo německy pod názvem *Lissy*, v témže roce v češtině pod názvem *Pokoušení*), ve kterém se Weiskopf jako očitý svědek snažil vylíčit situaci v Německu před nástupem fašismu.

Po září 1938 se manželům Weiskopfovým zkomplikovala situace i v okleštěném Československu. Vláda druhé republiky zaujala podobnou pozici jako její západoevropští spojenci: snažila se nedat Hitlerovi záminku ke stupňování požadavků. Zrušila

6 NA Praha, MV I. Prezidium Praha, f. 225, kart. 1213, sign. 225-1213-4/184.

7 Helena (Lenka) Reinerová (1916–2008), novinářka a překladatelka. V letech 1933–1938 působila v redakci *Arbeiter Illustrierte Zeitung*, po útěku z obsazené Prahy a po internaci ve Francii se jí podařilo odjet do Mexika. Po návratu do Československa strávila v letech 1952–1953 patnáct měsíců ve vyšetřovací vazbě. Po propuštění se snažila o návrat do veřejného života spoluprací se známými českými germanisty. V době normalizace jí bylo zakázáno publikovat a pracovat v jakékoli redakci. V Československu se živila jako překladatelka, směla ale publikovat v NDR. V roce 2001 byla Lence Reinerové udělena medaile Za zásluhy 1. řádu a v roce 2003 Goethova medaile.

8 Topolská — Chytil 1976, s. 293.

komunistickou stranu a tradiční politické strany spojila do Strany národní jednoty, jejíž program se inspiroval programem italských fašistů. Mimo jiné přijala zákony, kterými omezila práva židovských občanů. Aby neprovokovala mocného souseda, byla vláda druhé republiky ochotna vydávat do Říše uprchlíky z Německa i ze zabaného pohraničí. Za této situace se F. C. Weiskopf rozhodl podruhé opustit Československo. Přesídlil do Francie, kde se zapojil do aktivit organizovaných Louistem Aragonem, Romainem Rollandem, Alexejem Tolstým, Pablem Nerudou a s nimi spřízněnými levicovými intelektuály.

Na jaře 1939 vydal pod pseudonymem Pierre Buk román *La Tragédie tchécoslovaque, de septembre 1938 à mars 1939* (Československá tragédie, od září 1938 do března 1939). Jedná se o jeden z prvních románů reagujících na mnichovskou tragédii. Stejně jako v jiných knihách zvolil i v tomto případě pro beletrii nezvyklou formu: děj prokládá nejrůznějšími autentickými dokumenty, které mají vystihnout atmosféru doby, v tomto případě především zákulisní čachry velmocí hrajících o osud Československa.

Francie byla tradičně k přistěhovalcům poměrně vstřícná. V polovině roku 1938, po anšlusu Rakouska, ale nabylo přistěhovalectví z Německa a Rakouska do Francie takových rozměrů, že hrozila humanitární krize. Francouzská vláda se snažila situaci řešit mj. tím, že imigranty-muže ve věku 17 až 60 let soustředila do střežených táborů.⁹ Také F. C. Weiskopf se ocitl v internačním táboře na jihu Francie.

Až do roku 1938 považovaly ostatní státy Hitlerovu protižidovskou politiku za vnitropolitickou záležitost Německa. Mimo neoficiální protesty ze strany intelektuálů a významných kulturních osobností demokratické země nepodnikly žádná efektivní opatření ke zmírnění situace Židů v Německu. Uvědomovaly si riziko války a cestu k jejímu odvrácení viděly v jednání s Hitlerem. Ve stejném duchu posuzovaly i uprchlický problém.

Uprchlíci z nacismem ohrožených zemí se snažili dostat mimo evropský kontinent, především do Velké Británie nebo USA. Ale většina zemí měla poměrně nízké přistěhovalcké kvóty a velmi přísná kritéria pro vydávání víz. Situaci měla řešit konference svolaná v červenci 1938 z iniciativy francouzské vlády a amerického prezidenta F. D. Roosevelta do francouzského města Évian-les-Bains. Sešlo se 200 delegátů z 32 států, ale pokus najít řešení ztroskotal na otázce, kdo to zaplatí. Uprchlíci byli vnímáni ne jako oběti politické situace, ale jako ekonomická zátěž. Zúčastněné země odmítaly souhlasit se zvýšením přistěhovalckých kvót i s uvolněním přijímacích procedur, takže výsledky konference byly minimální. Hitlerovo Německo mělo zájem zbavit se Židů, ale ne jejich majetku, a demokratické země včetně USA neměly zájem nemajetné uprchlíky přijímat. Ani prezident Roosevelt nedokázal proti zájmům finančníků prosadit zvýšení přistěhovalckých kvót do USA.¹⁰ Není bez zajímavosti, že jedinou lokalitou, která v této situaci poměrně ochotně přijímala židovské uprchlíky ze střední Evropy, byla čínská Šanghaj.

Také Weiskopfovi byli situací postiženi. S pomocí přátel se jim podařilo uprchnout do Portugalska, kde je zastihlo pozvání na sjezd protifašisticky orientované Ligy amerických spisovatelů. Přes byrokratické překážky získali po několika intervencích americké vízum opravňující ke krátkodobému pobytu.

9 Friedrichová 2004.

10 Pospíchalová 2004.

Ani příjezd do USA nebyl pro Weiskopfovy bez problémů. Na břeh byli vpuštěni až po několikadenní důkladné prověrce, takže se sjezdu už nestačili zúčastnit. Referát na téma „Literatura proti fašismu“, který si Weiskopf pro sjezd připravil, byl čten v poslední den sjezdu bez přítomnosti autora. Hostitelské Lize amerických spisovatelů se ale podařilo zajistit pro Weiskopfa tříměsíční přednáškové turné po Spojených státech. Než toto turné skončilo, nastalo 1. září 1939. Spojenci vyhlásili Německu válku a Weiskopfovi mohli v USA požádat o statut uprchlíka.

Jak později F. C. Weiskopf vzpomínal, začátky v USA byly těžké:

Byli to soudruzi z dělnických organizací, kteří nám pomáhali, ubytovali nás a krmili v nejtěžších prvních měsících, kdy před námi vyvstala otázka, jak existovat v podmínkách delšího amerického exilu. Začal jsem psát pro naše časopisy *Nová doba* a *Ludový deník* a později *New Masses* a ruský časopis Mezinárodního dělnického řádu, ke kterému patřily i naše dělnické spolky. Musel jsem používat různých autorských jmen, protože jsem byl vystaven podlým útokům a denunciacím se strany benešovské emigrace, která ze svých míst na generálním konzulátě a v redakcích českých a slovenských novin vedla protikomunistickou kampaň mezi krajany. [...] Hovořili o mně jako o sudetském bolševikovi. [...] Byl jsem nápomocný pomocnému komitétu ligy spisovatelů, který umožnil celé řadě antifašistických spisovatelů, ale i několika soudruhům neliterátům k odjezdu z okupované Francie do Mexika a USA. Mezi posledními byli i manželé Köhlerovi.¹¹

Ve Spojených státech byl Weiskopf mimořádně literárně činný. Jak uvádí v citovaném vlastním životopise, v USA napsal a vydal celkem 21 titulů přeložených do 12 jazyků. Byly to mimo jiné romány *Vor einem neuen Tag* (Před novým dnem; vyšel v Mexiku v roce 1944), *Zločinný omyl* (Firing Squad 1944; Himmelfahrtskommando 1945), *Loučení* (Twilight on the Danube 1947; Abschied vom Frieden 1950) a další (svou první knihu v USA vydal už v roce 1940). Výsledkem Weiskopfovy spolupráce s německým antifašistickým exilem jsou dějiny německé antifašistické literatury vydané pod názvem *Unter fremden Himmeln* (1948). Autor uvádí v doslovu k českému vydání románu *Zločinný omyl*, že tato díla napsal v době, kdy svět vně Hitlerem obsazené oblasti neměl o hrůzách Majdanku a Osvětimi ani potuchy. Spisovatel však již tušil, že každý další den války a každé další odhalení dosud neznámého nacistického barbarství s sebou přinášejí stále nezbytnější nutnost vypátrat, co miliony obyčejných dobrých Němců připravilo o jejich lidskou tvář a jakým způsobem se Hitlerovi podařilo většinu národa básníků a myslitelů zdeformovat na zběsilce nebo alespoň na pasivní spoluvíčníky zločinu.¹²

V době emigrace v USA se Weiskopf stal členem Klubu Marka Twaina a čestným členem PEN klubu.

Po osvobození v roce 1945 postihlo manžele Weiskopfovy byrokratické opatření vycházející ze zákona, podle něhož si občané předválečného Československa, kteří

11 NA Praha, fond KSČ, Ústřední výbor 1945–1989, politický sekretariát, sv. 41, a. j. 119/16b. Žádost F. C. Weiskopfa o přesídlení do NDR.

12 Weiskopf 1949, s. 343.

navštěvovali německé školy a uváděli jako svou mateřštinu němčinu, museli o občanství znovu zažádat.¹³

Z Weiskopfova vlastního životopisu již víme, že jeho vztahy s tehdejšími diplomatickými zástupci Československa ve Washingtonu byly problematické. Averzce šla až tak daleko, že velvyslanectví Weiskopfovi přes snadno dokazatelnou antifašistickou angažovanost věrnostní osvědčení nevydalo. Protože osobám bez platného pasu americké úřady neprodlužovaly povolení k pobytu, hrozilo Weiskopfovým, že se budou muset vystěhovat z USA do třetí země jako osoby bez státní příslušnosti. Situaci vyřešil kulturní přidělenec u československého konzulátu v New Yorku, s nímž Weiskopf už delší dobu spolupracoval. S pomocí ministerstva informací a osvěty přesvědčil kompetentní místa na MZV v Praze, že pro československý stát jsou Weiskopfovy kontakty na kulturní kruhy v USA nepostradatelné. Příčiněním Jana Masaryka byl Weiskopf jmenován tiskovým přidělcem konzulátu v New Yorku. Nepobíral sice plat, ale dostal služební pas.¹⁴ Tím mu bylo automaticky obnoveno československé občanství a prodlouženo povolení k pobytu v USA. Do ČSR se manželé Weiskopfovi mohli vrátit s platnými cestovními pasy, a nejen to. Weiskopf byl vzápětí jmenován velvyslanecem radou ve Washingtonu, takže se manželé Weiskopfovi v prosinci 1947 do USA opět vrátili.

„Začátky byly bouřlivé,“ píše o těchto životních zvratech Weiskopf o pět let později:

Vyslanec Slávik utekl, část zaměstnanců následovala jeho příkladu, státní department se snažil o jejich demoralizaci a zlákáni. Americký tisk běsnil. O službě jsem nic nevěděl, instrukce jsem nedostal. Pravdivé zprávy o tom, co se děje v Československu, jsem nedostával.¹⁵

Ve Washingtonu zůstali Weiskopfovi do jara 1949.

Po návratu do ČSR si F. C. Weiskopfa zavolal Klement Gottwald, aby mu oznámil, že s ním počítá pro další diplomatickou službu. Po kratším váhání Weiskopf souhlasil. Později vzpomínal:

[U]vědomil jsem si sice, že jako diplomat se budu muset vzdát na určitou dobu a do určité míry svého nejvlastnějšího povolání, kterým je literatura, ale

13 Ústavní dekret prezidenta republiky o úpravě státního občanství osob národnosti německé a maďarské z 2. 8. 1945, 33/1945 Sb. V § 1 odst. 2 se doslova praví: „Ostatní českoslovenští státní občané národnosti německé a maďarské pozbývají státní občanství dnem, kdy tento dekret nabývá účinnosti.“ Občané národnosti německé a maďarské žádající o přiznání československého občanství se museli dostavit před komisi, která prošetřila jejich působení za války. Pokud žili v zahraničí, rozhodoval příslušný československý zastupitelský úřad.

14 A MZV Praha, fond OSO, 1945–1992. Clementis pro velvyslance Slávika 23. 1. 1947: „Dohodli jsme se s Masarykem, nahlaste F. C. W. jako tiskového přidělence konzulátu v N. Y. Služební pas posílám. W. vykonává funkci bezplatně. U amerického státního dep. hlášen jako úředník gen. konzulátu.“

15 NA Praha, fond KSČ, Ústřední výbor 1945–1989, politický sekretariát, sv. 41, a. j. 119/16b. Žádost o přisídlení do NDR.

netušil jsem, jak vážně podceňuji délku oné doby a míru onoho omezení a sebezapření. Když se na to dnes dívám s poznatky a zkušenostmi, které jsem nabyl během této doby, musím přiznat, že jsem se dopustil těžké chyby. [...]

Diplomatická služba až na malé výjimky neoplodňuje umělecky tvůrčí osobnost, nýbrž omezuje a oklešťuje ji. Izoluje spisovatele od života, tlumí jeho představitost. Je pro něho jiným druhem exilu, byrokratická katonga oslabená, nebo zostřená reprezentací. Moje čtyři roky a tři měsíce dipl. služby jsou dost velkou cenou za omyl, kterého jsem se dopustil.¹⁶

Na podzim 1949 nastoupil F. C. Weiskopf do funkce československého velvyslance ve Švédsku, ze Stockholmu byl po pěti měsících odvolán a poslán do Pekingu. První československý velvyslanec v ČLR Weiskopf s manželkou a doprovodem dorazili do Pekingu po strastiplné cestě vlakem přes zamrzlou Sibiř 7. ledna 1950.

Popis přivítání na čínské půdě, který jsme našli v první Weiskopfově zprávě z Pekingu, stojí za to zčásti ocitovat, protože velvyslancovo přijetí v Číně ostře kontrastuje se způsobem, jakým byl v září téhož roku přivítán čínský velvyslanec Tan Xilin (譚希林) v Praze.¹⁷ Zatímco na nádraží v Praze čekal pouze nižší úředník MZV, který velvyslance odvezl do hotelu, Číňané přivítali našeho velvyslance následovně:

Překročili jsme hranice dne 4. ledna 1950 při teplotě -47 st. [...] Na hranici jsme byli srdečně přivítáni skupinou místních hodnostářů. Čínská vláda nám dala k dispozici zvláštní vlak, sestávající z jednoho salonního vozu, jednoho vozu první třídy, jednoho jídelního vozu, jednoho vozu druhé třídy a dvou služebních vozů, ve kterých byl ubytován personál a čestný vojenský oddíl. [...]

V Pekingu na peroně nás čekala početná skupina: viceministr zahraničí, šéf protokolu, generální tajemník ministerstva zahraničí, šéf generálního štábu posádky Tien-Cinu (Tiencin, Tienjin) a Pekingu a diplomatický sbor sestávající ze sovětského a polského chargé d'affaires se svými hlavními spolupracovníky. [...]

Najednou před námi stál malý muž žluté pleti a šikmých očí, smekl hbitě čepici a řekl s lehce žižkovským přízvukem: úctivá poklona, pane velvyslance, jak se vám ráčí líbit Peking? Varuji před lákavou konkluzí, že snad toto překvapení bylo uspořádáno čínskými úřady, a nebo že se Číňané ze samé radosti nad naším příjezdem již začali učit česky. Jedná se o něco jiného. Dotyčný Číňan se žižkovským přízvukem Tin Fu-lin alias Josef Mandžurský osvojil si tento alias a znalost češtiny v Praze, kde byl 18 let taxikářem. Vrátil se zpět do Číny v roce 1946 a stal se šoférem u našeho zastupitelského úřadu.¹⁸

Československé velvyslanectví bylo jedním ze tří zastupitelských úřadů, které v Pekingu zahájily činnost do tří měsíců po slavnostním vyhlášení ČLR. Země se probouzela z marasmu, do kterého se dostala v důsledku japonské agrese a po sérii devastujících občanských válek. Hospodářství bylo v naprostém rozkladu a většina obyvatel žila z pohledu Evropana v nepředstavitelné bídě. Zároveň ale, jak potvrzuje

16 Tamtéž.

17 A MZV, fond GS, kr. 146, 19. 12. 1951.

18 A MZV, fond PZ Peking 1950–1952, zpráva č. 1., leden 1950.

Weiskopf i další autoři, kteří měli možnost poznat Čínu bezprostředně po vzniku ČLR, panovalo všude obrovské nadšení a bezmezný optimismus.

V době Weiskopfova příjezdu vedl pekingský diplomatický sbor sovětský velvyslanec Roščin, který ale v lednu 1950 v Pekingu nebyl, doprovázel Maa Zedonga (Maa Cě-tunga) na jednání do Moskvy. Druhým a kromě Weiskopfa posledním členem skromného pekingského diplomatického sboru byl v době příjezdu našeho velvyslance už jen chargé d'affaires polského velvyslanectví Pianowski. Čekalo se na příjezd představitelů Mongolské lidové republiky a KLR, o uspořádání diplomatických styků s ČLR jednal chargé d'affaires Velké Británie, která jako zatím jediná ze západních velmocí ČLR neignorovala. Kromě zástupce vlády Velké Británie J. C. Hutchisona jednala v lednu 1950 čínská vláda ještě se zástupci norské a cejlonské vlády a usilovala o zřízení velvyslanectví indického. Je zajímavé, že o příjezdu oficiálních představitelů ostatních východoevropských států, které se v budoucnu staly nejbližšími partnery ČLR, nebylo, jak hlásil velvyslanec Weiskopf, ještě v březnu 1950 „nic známo“.¹⁹

Dnes si často připomínáme, že Československá republika uznala ČLR jako jedna z prvních zemí. To je sice formálně správně, ale neměli bychom zapomínat, že se také jako jedna z posledních odhodlala přerušit diplomatické styky s odstupující vládou Kuomintangu. Chargé d'affaires československého velvyslanectví provázel jako jediný titulář zahraničních úřadů (kromě sovětského) torzo kuomintangské vlády do Kantonu a v Nankingu až do konce září 1949 úřadovali nižší zaměstnanci velvyslanectví Jan Hejl a Antonín Dám. Ti se pak v lednu 1950 přesunuli do Pekingu. Z Nankingu do Pekingu s nimi kromě jmenovaného česky mluvícího šoféra přešla také překladatelka paní Yang Leyun (杨乐云), která pracovala na našem velvyslanectví od roku 1946 původně jako překladatelka z angličtiny. Naučila se česky a stala se významnou překladatelkou beletrie a propagátorkou české literatury v Číně.²⁰

Jak vyplývá ze zpráv velvyslance Weiskopfa pro ministra Širokého, vybudovalo si naše velvyslanectví v Pekingu v určitém slova smyslu privilegované postavení. Zaměstnanci čínského MZV a budoucí čínští diplomaté byli vesměs lidé, kteří prožili větší část života ve skromných podmínkách válečného Yan'anu a museli se teprve učit základům diplomatické praxe. Weiskopf byl jediný z pracovníků tehdejšího skromného diplomatického sboru v Pekingu, který měl zkušenosti s prací diplomatických úřadů v západních zemích, a Číňané jeho zkušeností rádi využili. Velvyslanec i jeho manželka přednášeli budoucím čínským diplomatům, zaměstnanci MZV a budoucí zaměstnanci čínských zastupitelských úřadů se na našem velvyslanectví učili zpracovávat diplomatickou poštu, organizovat recepce, přijímat návštěvy apod.

I přes nadšení pro Čínu, které můžeme vycítit z Weiskopfových zpráv posílaných do Prahy, je zřejmé, že velvyslanec nepodleh u nás tehdy módní euforii z „lidové Číny“ a informoval svou vládu poměrně objektivně:

Přesto, že se nám zde podařilo během našeho 10měsíčního pobytu vybudovat si pozici, kterou nám jiné diplomatické mise závidějí, je nutno zabývat se svízelnými těžkostmi a komplikacemi při sbírání informací. [...] Zájezdy do okolí jsou znemožněny špatným stavem komunikací a částečně bezpečnostními

19 A MZV, fond PZ Peking 1950–1952, zpráva č. 3., březen 1950.

20 [IB] 2010.

poměry. [...] Velký nedostatek středních kádrů způsobuje byrokratické překážky fantastických rozměrů, napjatá atmosféra na Dálném východě je dalším elementem v této situaci. [...] Narážím na velmi zdvořilou a měkkou, ale nicméně neproniknutelnou oponu z vaty. Našinec je doslova imobilizován staročínskou zdvořilostí tak, že se cítí jako Charlie Chaplin pochodující po měkkém asfaltu.²¹

Weiskopf záhy pochopil, že se ČLR potýká s problémy, jaké evropské země neznají, a proto nemůže mechanicky kopírovat zkušenosti importované z Evropy. Ve svých zprávách z Pekingu se snažil přesvědčit činitele zodpovědné za československou politiku ve vztahu k Číně, že rozdílné historické zázemí vede často během bilaterálních rozhovorů k rozdílné interpretaci konkrétních výroků. Dokazoval například, že by naše vláda neměla naléhat na podpis pětileté obchodní dohody, protože stav čínského hospodářství nedovoluje plánovat na tolik let dopředu.

Všechna tato upozornění se u úředníků pražského ministerstva zahraničních věcí mjela účinkem. V kurzu bylo nadšení z 48omilionového národa, který se vydal na cestu budování socialismu, a Weiskopfova skepse byla podezřelá. Od určitého momentu přestalo pražské ministerstvo zahraničních věcí s velvyslancem Weiskopffem komunikovat. Nepomohly ani osobní kontakty s ministrem Širokým. V listopadu 1950 si Weiskopf stěžoval:

Používám opět kurýrního spojení, abych poslal soukromý dopis o zkušenostech a poznatcích poslední doby. Na žádný z mých dosavadních dopisů jsem nedostal odpověď. Prosim, napiš alespoň tři slova, jestli v těch dopisech mám pokračovat, nebo mám-li na jejich struktuře něco měnit. Jinak si připadám jako ten zamilovaný Číňan v pohádce, který psal krásné dopisy a hodil je pak do Západního jezera, aby dopluly k jeho milence. V báchorce se nakonec objeví drak, který mu přinese odpověď. Obávám se však, že při dnešní personální situaci není pro draka systemizovaného místa v MZV [...].²²

V atmosféře, kdy se v Praze schylovalo k politickým procesům, se Weiskopfovy postoje podtržené jeho levicově-anarchistickou minulostí a židovským původem staly neudržitelné. V lednu 1952 padlo v politickém sekretariátu ÚV KSČ rozhodnutí Weiskopfa z Pekingu odvolat. Zdůvodněno bylo následovně:

Weiskopf je buržoasního původu, větší část života strávil v cizině, především v kapitalistické, kde se stýkal s intelektuály-kosmopolity. Projevuje se to jak v rodině, tak na velvyslanectví, kde se úřaduje převážně anglicky. Příbuzní žijí v USA, v Latinské Americe a v Izraeli. Udržuje příliš časté styky se západními diplomaty. Vůči čínským soudruhům vystupuje přezíravě, až urážlivě.²³

21 A MZV, fond PZ Peking 1950–1952, zpráva s datem 7. 9. 1950.

22 A MZV, fond TO-O 1945–1951, dopis pro ministra Širokého, 17. 11. 1950.

23 NA Praha, fond KSČ, Ústřední výbor 1945–1989, politický sekretariát 1951–1954, sv. 41, a. j. 119/16b. Usnesení, souhlas s cestou manželů Weiskopfových do NDR.

Přestože byla Weiskopfova mise po všech stránkách úspěšná, byl Weiskopf z Pekingu po dvou letech předčasně odvolán. V březnu 1952 předal úřad kariéřnímu diplomatovi Františku Komzalovi, který — soudě podle zpráv posílaných do Prahy — pevně dodržoval stranickou linii a Weiskopfovy pochybnosti nesdílel.

Po návratu do Prahy zůstal Weiskopf zaměstnancem MZV, ale bez konkrétního zařazení. Procesy se „židovským spikleneckým centrem“ pochopil jako varování. Nečekal a požádal o neplacenou dovolenou. Odejel do NDR, kde obnovil stará přátelství a s jejich pomocí si zajistil zázemí, které mu umožnilo získat souhlas s trvalým přesídlením do NDR. Jako důvod uvedl, že píše svá díla německy a je v Německu považován za jednoho z předních spisovatelů. Je nutné, aby žil v zemi, kde žije většina jeho čtenářů, aby byl ve styku s jazykem, kterým píše, a s lidmi, o kterých píše. O dalších důvodech tak dramatického rozhodnutí se můžeme jen domýšlet.

Profesor Eduard Goldstücker napsal o starých komunistech Kischovi, Weiskopfovi a Louisi Fürnbergovi:

Kisch, který zemřel 31. 3. 1948, zemřel včas; neboť ho smrt uchránila od bolesti ze strašlivého poznání, že už je nejen nepotřebný, nýbrž že je podezřelý a opovrhovaný, [...] dva mladší pražští literáti Weiskopf a Fürnberg, stejně jako Kisch židé a staří komunisté, kteří se po válce vrátili do vlasti a pro režim vykonali cenné služby, mohli horšímu osudu uniknout jen v podstatě násilným vysídlením do NDR.²⁴

V Německu je Weiskopf jako spisovatel dodnes vysoce ceněn. Od roku 1957 uděluje Akademie der Künste der DDR (od roku 1993 Akademie der Künste, Berlin) cenu F. C. Weiskopfa. Vyznamenávání jsou autoři, v jejichž díle je „obzvlášť akcentována kritičnost jazyka a jeho reflexe“. Cena je udělována nepravidelně v den Weiskopfových narozenin a je dotována částkou 5 000 eur. V roce 1960 vyšly v NDR Weiskopfovy sebrané spisy v osmi svazcích.²⁵

V České republice je Weiskopf jako spisovatel téměř zapomenut. Pokud se nám podařilo zjistit, s výjimkou *Literárních nájezdů*, které znovu vydalo Lidové nakladatelství v roce 1976, nevyšlo po roce 1960 v češtině žádné z Weiskopfových děl.²⁶

Literární kronika první republiky,²⁷ kterou vydaly nakladatelství Academia a Ústav pro českou literaturu Akademie věd v roce 2018, se o F. C. Weiskopfovi zmiňuje v souvislosti s jeho autobiografickým románem *Převrat* zabývajícím se problematikou německy hovořících občanů v nově vzniklém Československu. Román je hodnocen

²⁴ Serke 1987, s. 69.

²⁵ Weiskopf, Franz Carl. *Gesammelte Werke*. Berlin: Dietz Verlag 1960 (sv. 1: *Abschied vom Frieden*; sv. 2: *Inmitten des Stroms: Welt in Wehen*; sv. 3: *Das Slawenlied: Vor einem neuen Tag*; sv. 4: *Lissy: Himmelfahrtskommando*; sv. 5: *Gedichte und Nachdichtungen*; sv. 6: *Anekdoten und Erzählungen*; sv. 7: *Reportagen*; sv. 8: *Über Literatur und Sprache. Verteidigung der deutschen Sprache*).

²⁶ Weiskopfova díla přeložená do češtiny: *Země na druhém břehu* (1925); *Do 21. století přestoupit* (1928); *Životní pojistka* (1930); *Převrat* (1931, 1950); *Literární nájezdy* (1946, 1976); *Zločinný omyl* (1949, 1950); *Uhlí, koks a komsomol* (1949); *Lidé, města a roky* (1950); *Cesta do Kantonu* (1953); *Pokušení* (1954); *Loučení* (1959, 1965); *Uprostřed proudu* (1960).

²⁷ Petrbock 2018, str. 305.

pozitivně jak pro svůj námět, tak pro formu. Podle Václava Petrboha je děj prokládán dobovými dokumenty, tiskovými zprávami a reprodukcemi, a román tím koriguje později idealizovaný pohled na multikulturní prostředí Prahy 20. let minulého století. Román vyšel německy v Berlíně v roce 1930 a v českém překladu Bedřicha Václavka v Praze poprvé v roce 1932. Druhé a třetí vydání vyšlo v Praze v roce 1950.

Většina Weiskopfových děl se odehrává v kulisách vzrůstajícího se nacismu. Hrdinou bývá člověk původně apolitický, lhostejný, indiferentní, který je přesvědčen o tom, že nebude mít problémy, bude-li se chovat nenápadně. Jde cestou nejmenšího odporu, nepřemýšlí, jen dělá a říká to, co ostatní. Příliš pozdě si uvědomí, že se svou pasivitou dostal do situace, z níž není úniku. Protože zkušenost dokazuje, že to nemusí být jen nacismus, co lidi dotlačí do podobné situace, jsou Weiskopfova díla v tomto slova smyslu nadčasová a mohla by být zajímavá i pro dnešního čtenáře.

Zbývá ještě zmínit se o Gretě Weiskopfové. Greta Weiskopfová Bernheimová se narodila v roce 1905 v Rakousku v rodině pocházející původně z Čech. Po svatbě opustila zaměstnání sekretářky a věnovala se výlučně psaní, především reportážím pro dělnický tisk a povídkám pro děti. První knížku, *Eda a Unku* (Ede und Unku), vydala pod pseudonymem Alex Wedding v roce 1931. Kniha popisuje život v Berlíně ve dvacátých letech. Po nástupu fašismu byla jednou z knih pálených na hranicích. V NDR byla kniha *Eda a Unku* zařazena do povinné školní četby, v roce 1980 byla zfilmována.

Druhá kniha vydaná pod jménem Alex Wedding, *Ledové moře volá* (Das Eismeer ruft, 1936), je zajímavá jak svým námětem, tak zpracováním. Popisuje dobrodružství trosečníků v ledovém oceánu, hrdinné činy sovětských letců, kteří se snažili o jejich záchranu, a zároveň malá dobrodružství party pražských dětí, které se vydaly Čeljusincům na pomoc. Kniha byla ještě před válkou přeložena do čtyř jazyků. Po válce byla znovu vydána česky i slovensky a byl podle ní natočen film.²⁸

Během vynuceného pobytu v USA vydala G. Weiskopfová dvě knihy s německou historickou tematikou a po válce knihu *Železný bůvleček* (Das eiserne Büffelchen, 1952), pro kterou čerpala námět z pobytu v ČLR. Za svou tvorbu pod jménem Alex Wedding získala několik literárních cen. Akademie der Künste v Berlíně uděluje každé dva až tři roky cenu Alex Wedding za nejlepší knihu pro děti a mládež.

F. C. Weiskopf zemřel v roce 1955 a jeho manželka v roce 1966. Oba jsou pochováni v Berlíně.

VYUŽITÉ ARCHIVNÍ ZDROJE:

Národní archiv Praha (NA): fond politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954, fond ÚV KSČ 1945–1989, fond Policejní ředitelství Praha a fond MV (ministerstvo vnitra) — Londýn.

Archiv MZV Praha (MZV): fond OSO, fond PZ (politické zprávy) Peking, fond GS (generální sekretariát) a fond TO (teritoriální odbor) — Čína.
Archiv kanceláře prezidenta republiky Praha.

²⁸ Z díla G. Weiskopfové bylo přeloženo do češtiny: *Eda a Unku* (1936); *Ledové moře volá* (1937, 1951); *Prapor svobody* (1951); *Železný bůvleček* (1953).

LITERATURA:

- Bakešová, Ivana. *Věna Hrdličková: Život mezi Čínou a Japonskem*. Praha: Česko-čínská společnost, 2016.
- Bakešová, Ivana — Kučera, Ondřej — Lavička, Martin. *Dějiny Čínské lidové republiky (1949–2018)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2019.
- Beer, Frank (ed). *Slova proti smrti: Svědectví o německém antifašistickém odboji*. Praha: Odeon, 1980.
- Petrbok, Václav. „Franz Carl Weiskopf: Das Slawenlied“. In Šámal, Petr — Pavlíček, Tomáš — Barbořík, Vladimír — Janáček Pavel a kol. *Literární kronika první republiky: Události, díla, souvislosti*. Praha: Ústav české literatury AV ČR — Academia, 2018, s. 304–306.
- Friedrichová, Magdaléna. „Problémy francouzské imigrační politiky v letech 1939–1945“. *Études du CEFRES: Proměny „sladké Francie“, problémy francouzských dějin 30. a 40. let*, 2004, č. 3, s. 24–41.
- Kosatík, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2001.
- Mühlberger, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900–1939*. Ústí nad Labem: Albis International, 2006.
- Pospíchalová, Adéla. „Evianská konference 1938 a postoj francouzské diplomacie“. *Études du CEFRES: Proměny „sladké Francie“, problémy francouzských dějin 30. a 40. let*, 2004, č. 3, s. 5–24.
- Reinerová, Lenka. *Kavárna nad Prahou: Vzpomínky poslední německy píšící autorky z Prahy nejen na Egona Erwina Kische*. Přel. Jana Zoubková. Praha: Labyrint, 2001.
- Serke, Jürgen. *Böhmische Dörfer: Wanderungen durch eine verlassene literarische Landschaft*. Wien — Hamburg: Paul Zsolnay Verlag, 1987.
- Schönwald, Heino. Ein Diplomat unter den Schriftstellern. *Neues Deutschland*, 3. 4. 2000. [online]. [cit. 12. 7. 2020]. Dostupné z <https://www.neues-deutschland.de/artikel/854179.ein-diplomat-unter-den-schriftstellern.html>.
- Topoľská, Lucy — Chytil, Jan. „Doslov“. In Weiskopf, F. C. *Literární nájezdy*. Přel. a eds. Lucy Topoľská — Jan Chytil. Praha: Lidové nakladatelství, 1976.
- Václavek, Ludvík. *F. C. Weiskopf und die Tschechoslowakei*. Praha: SPN, 1965.
- [IB]. „Vzpomínka na Yang Leyun“. *Fénix: Informační časopis Česko-čínské společnosti*, 11, 2010, č. 1, s. 12.
- Wedding, Alex [Weiskopfová, Greta]. *Eda a Unku*. Přel. Míla Grimmichová. Praha: Družstevní práce, 1936.
- Wedding, Alex [Weiskopfová, Greta]. *Ledové moře volá*. Přel. Jaroslav Růžička. Praha: Karel Synek, 1937.
- Wedding, Alex [Weiskopfová, Greta]. *Železný būvleek*. Přel. Miroslav Drápal a Jan Vladislav. Praha: Mladá fronta, 1953.
- Weiskopf, Franz Carl. *Zločinný omyl*. Přel. František Bárta. Praha — Brno: Mír, 1949.
- Weiskopf, Franz Carl. *Cesta do Kantonu*. Přel. Eduard Petiška. Praha: Československý spisovatel, 1953.
- Weiskopf, Franz Carl. *Literární nájezdy*. Přel. Lucy Topoľská, Jan Chytil. Praha: Lidové nakladatelství, 1976.

ELEKTRONICKÉ DOKUMENTY:

- Literární cena Alex Wedding. [online]. [cit. 1. 6. 2020]. Dostupné z <https://de.wikipedia.org/wiki/Alex-Wedding-Preis>.
- Literární cena F. C. Weiskopfa. [online]. [cit. 1. 6. 2020]. Dostupné z <https://de.wikipedia.org/wiki/F.-C.-Weiskopf-Preis>.
- Souborné dílo F. C. Weiskopfa. [online]. [cit. 1. 6. 2020]. Dostupné z https://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Carl_Weiskopf.